

Pôsobenie organizačných jednotiek regionálnej úrovne územnej samosprávy v podmienkach SR v druhom funkčnom období: občianska perspektíva

Daniel Klimovský

Abstract

Public administration system through its political-administrative units and their activities interferes (directly or indirectly) in all spheres of social life, and therefore the citizens within their possibilities monitor all those changes of its structure that could be more or less linked to their everyday lives. The aim of this article is to find out both how the citizens aware superior territorial units and what attitudes the citizens have in regard to a status and activities of these units at the end of their second term of office (in comparison to results which reflects the same points issues associated with their first term of office). Presented empirical results prove distinct absences within the citizens' awareness and its stagnation in perspective of the previous results.

Keywords: public administration, citizenship, territorial units

Verejná správa a jej organizačné jednotky zasahujú svojimi aktivitami do každodenného života občanov. To je, respektíve by mal byť jeden z hlavných dôvodov, prečo sa občania zaujímajú o postavenie a pôsobenie týchto jednotiek. O to zaujímavejšie sa javí sledovanie záujmu a miery informovanosti občanov vo vzťahu k novovzniknutým politicko-administratívnym jednotkám, a typickým príkladom v slovenských podmienkach sú vyššie územné celky (VÚC), označované aj ako samosprávne kraje.

Ciele a hypotézy

Regionálna samospráva v podmienkach SR bola uvádzaná do života s rôznorodými očakávaniami, ktoré ale neboli úplne jednotné ani v otázke potrebnosti samosprávnych

orgánov pôsobiacich na regionálnej úrovni¹. Táto skutočnosť sa pri tom neprejavovala iba v politickej rovine, ale naplno zasiahla aj občiansku úroveň. Preto nie je prekvapujúce, že občania mali počas prvého funkčného obdobia vzťahujúceho sa k pôsobeniu regionálnych samosprávnych jednotiek v slovenskej praxi pocit neinformovanosti a zmätenosti (Klimovský, 2007). V tejto súvislosti bolo konštatované, že práca s občanmi by mala byť jednou z priorít regionálnej samosprávy a jej orgánov v prebiehajúcom druhom funkčnom období (Klimovský, 2007, 69), a to predovšetkým za účelom dosiahnutia vyššej miery informovanosti. Cieľom výskumu, ktorého výsledky sú prezentované v tomto článku, bolo overenie uvedeného konštatovania. Znamená to teda, že realizovaný výskum bol zameraný na to, akú mieru informovanosti vykazujú občania SR, vo vzťahu k pôsobeniu vyšších územných celkov (VÚC) na konci druhého funkčného obdobia ich základných orgánov. Predpokladá sa pri tom, že medzi mierou informovanosti občanov a plynúcim časom je priama úmera, čo by inými slovami malo znamenať, že občania SR disponujú na konci druhého funkčného obdobia základných orgánov VÚC väčšou mierou informovanosti o pôsobení týchto VÚC než tomu bolo na konci prvého funkčného obdobia ich základných orgánov. Okrem toho výskum obsahoval aj niekoľko postojových otázok, ktoré by mali naznačiť alebo ozrejmiť to, ako občania vnímajú zavedenie regionálnej samosprávy do podmienok SR a ako vnímajú ich aktuálnu štruktúru. Aj v tomto prípade sa predpokladá, že postoje občanov sa na konci druhého funkčného obdobia základných orgánov VÚC odlišujú od postojov, ktoré deklarovali občania na konci prvého funkčného obdobia daných orgánov.

Popis výskumu a výskumnej vzorky

Ako už bolo uvedené, článok je venovaný najmä občianskemu hodnoteniu (prostredníctvom dotazníkovej metódy) vlastných informácií, respektíve vedomostí týkajúcich sa pôsobenia VÚC v období rokov 2006 – 2009. V tomto kontexte je nutné zdôrazniť, že tieto vedomosti neboli zisťované reálne (teda jednotlivé otázky nevyžadovali uvedenie správnej odpovede). Naopak, od respondentov sa vyžadovalo, aby vyjadrili svoj postoj k tomu, či by na danú otázku vedeli alebo nevedeli odpovedať. Článok je zároveň reakciou na veľmi nízku účasť oprávnených voličov počas volieb v závere roku 2005 do orgánov tejto úrovne samosprávy

¹ K tejto problematike pozri napríklad Klimovský (2006), Kling a Nižňanský (2001, 2002) alebo Nižňanský (2005).

i na predpokladanú nízku účasť voličov pri nasledujúcich voľbách v roku 2009. Súhrnné výsledky hlasovania (2005) totiž ukázali, že volebná účasť v prvom kole (26. novembra 2005) dosiahla na Slovensku iba 18,02 % a ešte nižšia volebná účasť bola zaznamenaná v druhom kole (10. decembra 2005) volieb predsedov VÚC (v prvom kole nebol zvolený predseda ani v jednom z ôsmich VÚC) – na celom Slovensku dosiahla iba hodnotu 11,07 %. Pokiaľ ide o spomínané prognózy, viacerí politológovia sa pre rôzne masmédiá v priebehu roku 2009 vyjadrili, že očakávajú pri voľbách do orgánov regionálnej samosprávy nízku volebnú účasť.

Výskumná metodika bola rozdelená do troch, relatívne nezávislých, no zároveň na seba logicky nadväzujúcich častí. Prvá bola zameraná na získanie demografických údajov o respondentoch (pohlavie, vek, najvyššie dosiahnuté vzdelanie, zamestnanie, príslušnosť k národnostnej menšine, pracovné zaradenie v samospráve a politická organizovanosť). V druhej časti sa mali respondenti vyjadriť k problémom týkajúcim sa procesu vytvárania regionálnej úrovne územnej samosprávy, pričom k dispozícii mali tri uzavreté otázky s viac než dvoma možnými odpoveďami. Posledná časť výskumu sa týkala miery informovanosti oslovených respondentov o fungovaní regionálnej úrovne územnej samosprávy v SR v jej druhom funkčnom období (teda v období rokov 2006 – 2009).

Dotazníky boli distribuované na celom území SR a to tak, aby vo výskumnej vzorke boli zastúpení tak obyvatelia vidieckych oblastí, ako aj obyvatelia miest. Celkovo bolo distribuovaných² 800 dotazníkov. Z nich sa zberom vrátili dotazníky od 617 respondentov, z čoho 50,6 % tvorili muži a 49,4 % ženy. Z hľadiska veku bola výskumná vzorka rozdelená nasledovne: 17,0 % tvorili najmladší respondenti vo veku 18 – 25 rokov, 18,6 % tvorili respondenti vo veku 26 – 35 rokov, 16,7 % tvorili respondenti vo veku 36 – 45 rokov, 16,0 % tvorili respondenti vo veku 46 – 55 rokov, 16,5 % tvorili respondenti vo veku 56 – 65 rokov a 15,1 % tvorili najstarší respondenti vo veku vyššom ako 65 rokov. Pokiaľ ide o najvyššie dosiahnuté vzdelanie, 3,1 % tvorili respondenti so základným vzdelaním, 11,5 % tvorili respondenti so stredným vzdelaním bez maturity, 50,4 % tvorili respondenti so stredným vzdelaním s maturitou a 35,0 % tvorili respondenti s vysokoškolským vzdelaním (vysokoškolské vzdelanie nebolo v rámci tohto výskumu diferencované na 1. stupňové – bakalárske; 2. stupňové – magisterské, inžinierske, či doktorské a 3. stupňové – doktorandské). Podľa zamestnania respondentov tvorili výskumnú vzorku tieto skupiny respondentov: zamestnaní (57,9 %), nezamestnaní (5,0 %), študenti (16,9 %) a dôchodcovia

² K distribúcii týchto dotazníkov došlo v priebehu mája 2009.

(20,3 %). Osobitne boli zisťovaní aj tí respondenti, ktorí pôsobia ako zamestnanci samosprávnych orgánov (zamestnanci pôsobiaci na úrovni lokálnej a regionálnej územnej samosprávy neboli diferencovaní). Z celkovej výskumnej vzorky títo tvorili 6,0 %. 7,3 % respondentov priznalo príslušnosť k niektorej z národnostných menšín a 3,7 % zo všetkých respondentov uviedlo, že sú členmi niektorej z existujúcich politických strán či hnutí.

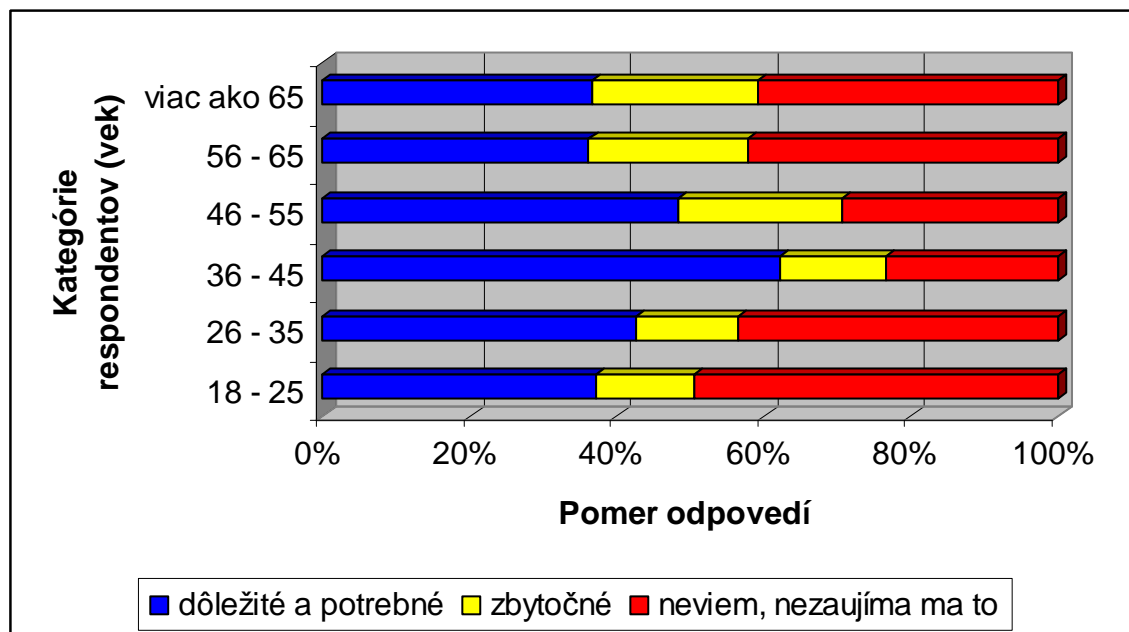
Proces vytvárania regionálnej úrovne územnej samosprávy v SR

Prvá zo zisťovaných otázok smerovala k vyjadreniu postoja respondentov k vytvoreniu VÚC. Celkovo si mohli respondenti vybrať z troch možností – vytvorenie VÚC považujem za:

- dôležité a potrebné;
- zbytočné;
- neviem sa k tomu vyjadriť, lebo ma to nezaujíma.

Najväčšie štatisticky významné diferencie (zisťované χ^2) boli pri tejto otázke zaznamenané z hľadiska veku ($\chi^2 = 18,02$; $p = 0,0017$) a zamestnania ($\chi^2 = 14,23$; $p = 0,0031$) respondentov.

Graf č. 1: Postoje respondentov k vytvoreniu regionálnej úrovne územnej samosprávy z hľadiska ich veku.

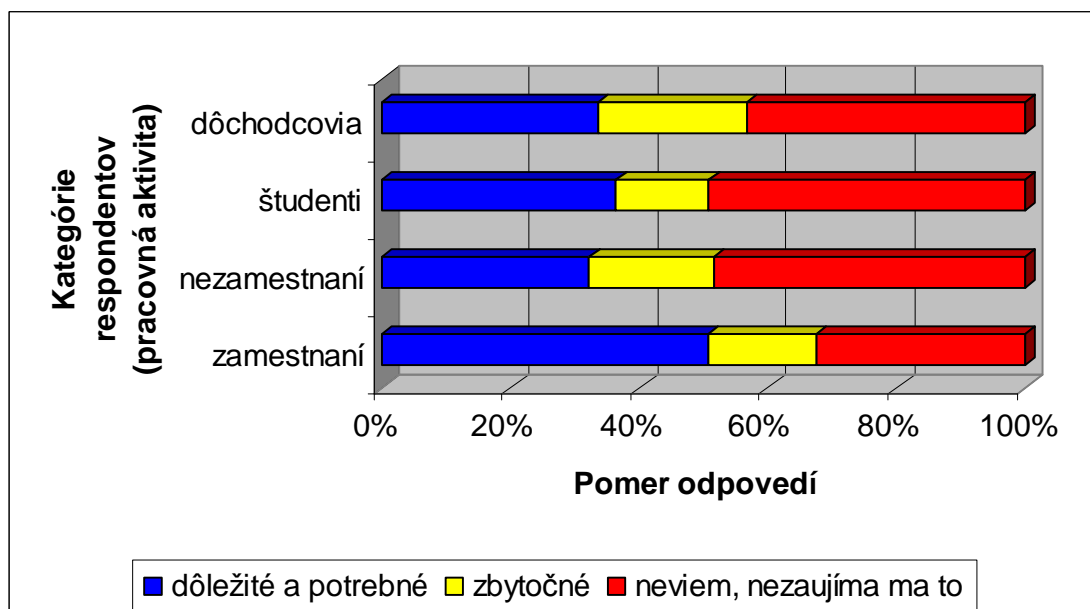

Pokiaľ ide o vekové diferencie (graf č. 1), za dôležité a potrebné považujú VÚC predovšetkým respondenti spadajúci do vekovej kategórie 36 – 45 rokov. Viac než 60 % z nich totiž uviedlo danú odpoveď. U všetkých ostatných vekových kategórií sa k tejto odpovedi priklonila menej než polovica respondentov, no ani u jednej z vekových kategórií nedošlo k tomu, že by za dôležité a potrebné považovala VÚC menej než tretina respondentov. Najkritickejšie sa k potrebe a dôležitosti vytvorenia VÚC vyjadrovala skupina respondentov patriacich do vekovej kategórie 46 – 55 ročných. Viac než pätina z nich uviedla, že VÚC považuje za zbytočné. Najväčší nezáujem o túto problematiku vykazovali najmladší respondenti – približne polovica z nich uviedla, že ju téma potrebnosti a dôležitosti vytvorenia VÚC nezaujíma.

Diferencie z hľadiska zamestnania respondentov (graf č. 2) sú taktiež zaujímavé. Najmenší záujem o zvažovanie potrebnosti a dôležitosti VÚC prejavovali študenti, z ktorých viac než polovica uviedla, že sa k tejto otázke nevie vyjadriť. Najkritickejší vo vzťahu k potrebnosti a dôležitosti zriadenia VÚC boli dôchodcovia – viac než pätina z nich označila vznik VÚC za zbytočný.

V celkovom vyjadrení to znamená, že za dôležité a potrebné považuje vytvorenie VÚC 43,9 % všetkých respondentov, za zbytočné považuje vytvorenie VÚC 17,8 % respondentov a nezáujem deklaruje 38,2 % respondentov.

Graf č. 2: Postoje respondentov k vytvoreniu regionálnej úrovne územnej samosprávy z hľadiska ich zamestnania.

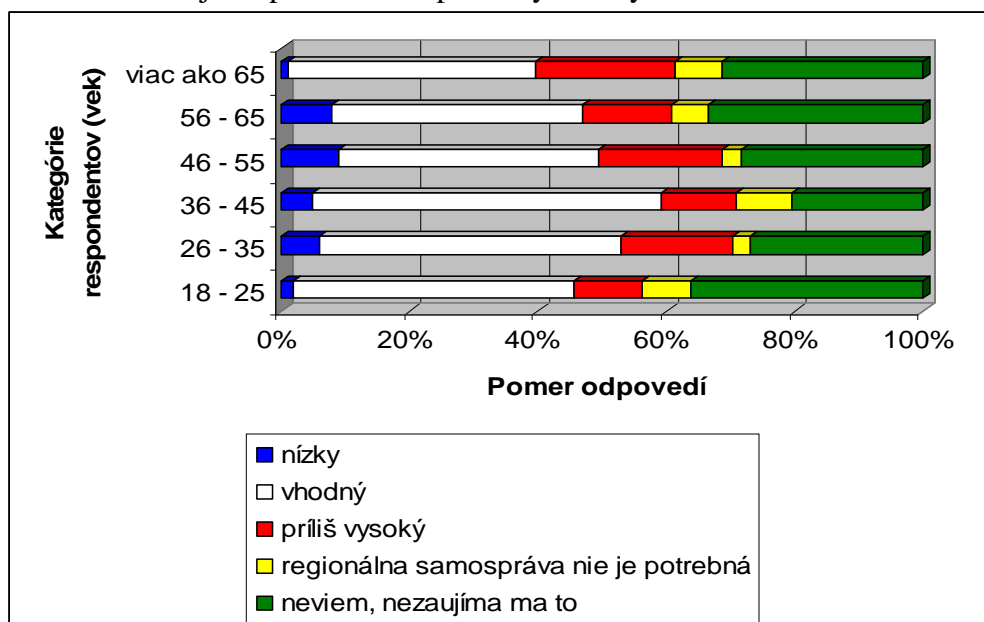
Ak porovnáme tieto postoje s postojmi, ktoré občania SR deklarovali v roku 2005³, potom je zrejmé, že síce na jednej strane stúpol podiel tých, ktorí považujú vytvorenie VÚC za potrebné a dôležité (evidentné to je najmä u starších občanov a u dôchodcov), no na druhej strane stúpol i podiel tých, ktorí sa o túto problematiku nezaujímajú a nevedia sa k nej vyjadriť (najvýraznejšie sa tento trend prejavil u najmladšej sledovanej vekovej kategórie občanov a u študentov).

Druhá otázka bola orientovaná na postoje respondentov k počtu vytvorených VÚC. Respondenti mohli vyberať z piatich možností – počet vytvorených VÚC považujem za:

- nízky;
- vhodný;
- príliš vysoký;
- regionálna územná samospráva nie je potrebná;
- neviem sa k tomu vyjadriť, lebo ma to nezaujíma.

Štatisticky významné diferencie (zistované prostredníctvom χ^2) boli pri tejto otázke zaznamenané z hľadiska veku ($\chi^2 = 47,12$; $p = 0,0000$) a najvyššie dosiahnutého vzdelania ($\chi^2 = 11,20$; $p = 0,0059$) respondentov.

Graf č. 3: Postoje respondentov k počtu vytvorených VÚC z hľadiska ich veku.

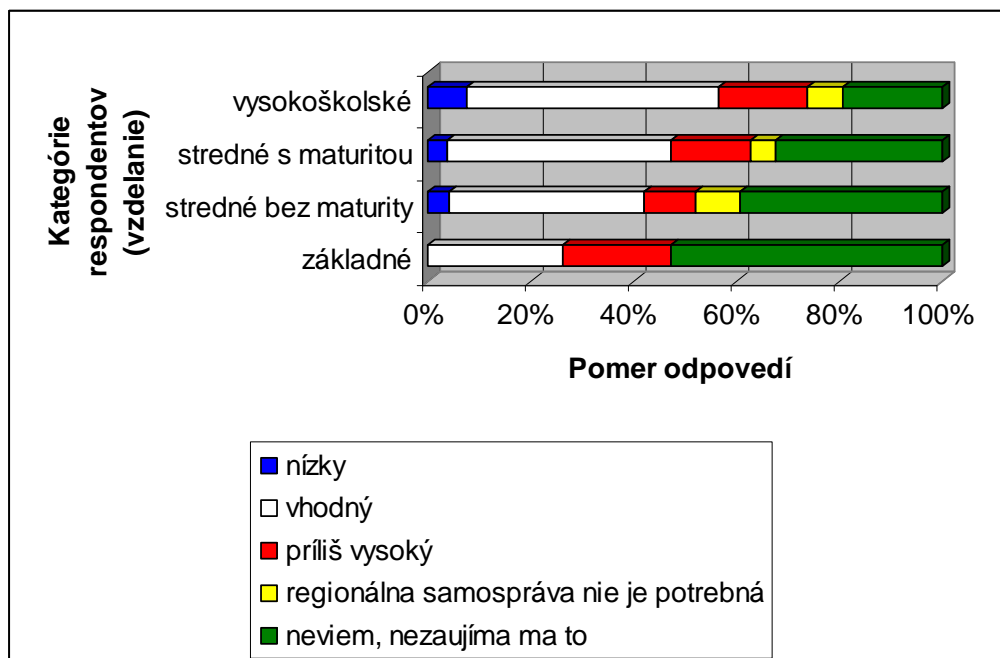

³ Porovnaj Klimovský (2007).

Pokiaľ ide o diferencie z hľadiska veku (graf č. 3), najkritickejšie sa k počtu zriadených VÚC vyjadrili najstarší respondenti a respondenti vo veku 46 – 55 rokov. Kým u prvej z týchto dvoch skupín ide o postoj považujúci počet VÚC za príliš vysoký (viac než pätina z tejto skupiny respondentov), takmer desatina respondentov patriacich do druhej skupiny zastáva názor, že počet VÚC je nízky. Najväčší nezáujem o problematiku počtu zriadených VÚC vykazovali najmladší respondenti (takmer 40 % vyjadrilo nezáujem o túto otázku).

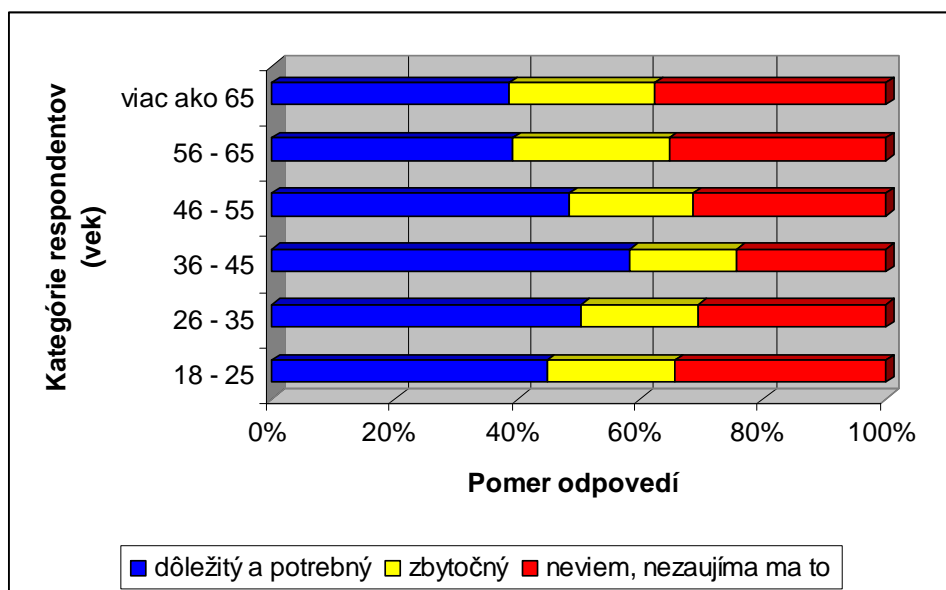
Zaujímavé diferencie medzi postojmi týkajúcimi sa tejto otázky ponúka hľadisko najvyššie dosiahnutého vzdelania (graf č. 4). Ako z uvedeného grafu vyplýva, najväčšími podporovateľmi aktuálneho počtu VÚC sú vysokoškolsky vzdelaní respondenti. Na opačnom póle stoja respondenti disponujúci základným vzdelaním, z ktorých iba o niečo viac než jedna pätina považuje počet vytvorených VÚC za vhodný. Takmer 60 % respondentov so základným vzdelaním sa pri tom o túto otázku vôbec nezaujíma a ďalších približne 20 % považuje počet VÚC za príliš vysoký. Z výsledkov uvedených v grafe č. 4 vyplýva tiež to, že so stúpajúcim najvyššie dosiahnutým vzdelaním stúpa súhlas s aktuálne existujúcim počtom VÚC a naopak, so znižujúcim sa najvyššie dosiahnutým vzdelaním stúpa podiel tých, ktorých táto otázka nezaujíma.

Graf č. 4: Postoje respondentov k počtu vytvorených VÚC z hľadiska ich najvyššie dosiahnutého vzdelania.

V porovnaní s postojmi deklarovanými v roku 2005⁴ je aj v tomto prípade zrejmy viacerozmerný kvalitatívny posun. Po prvé, vo všetkých vekových kategóriách existujú občania, ktorí považujú počet vytvorených VÚC za nízky, no ani v jednej z týchto kategórií nedosiahol podiel tých, ktorí sa hlásia k tomuto postoj, desatinu všetkých respondentov. Celkovo považuje počet vytvorených VÚC za nízky iba 5,2 % občanov. Po druhé, výrazne stúpol podiel tých občanov, ktorí považujú počet vytvorených VÚC za vhodný (evidentné je to najmä u starších vekových kategórií občanov) a celkovo považuje počet vytvorených VÚC za vhodný 44,1 % občanov. Opačný trend bol zaznamenaný iba u respondentov so základným vzdelaním, kde podiel tých, ktorí považujú počet vytvorených VÚC za vhodný v porovnaní s rokom 2005 klesol. V porovnaní s rokom 2005 ale klesol tiež podiel tých, ktorí považujú počet vytvorených VÚC za vysoký (v celkovom vyjadrení sa k tejto možnosti hlási 15,6 % občanov), ako aj podiel tých, ktorí považujú regionálnu samosprávu za nepotrebnú (v celkovom vyjadrení zastáva tento postoj 5,8 % občanov). Najväčšie posuny v porovnaní s rokom 2005 možno opäť zaznamenať u najstarších vekových kategórií občanov. Negatívnym trendom je to, že stúpol počet občanov, ktorých táto otázka nezaujíma. Celkovo až 29,3 % občanov deklaruje postoj, že ich otázka počtu vytvorených VÚC nezaujíma, pričom s výnimkou najstarších občanov došlo u všetkých ostatných vekových kategórií k nárastu podielu takto odpovedajúcich občanov.

Graf č. 5: Postoje respondentov k presunu kompetencií z orgánov miestnej štátnej správy na VÚC z hľadiska ich veku.

⁴ Porovnaj Klimovský (2007).

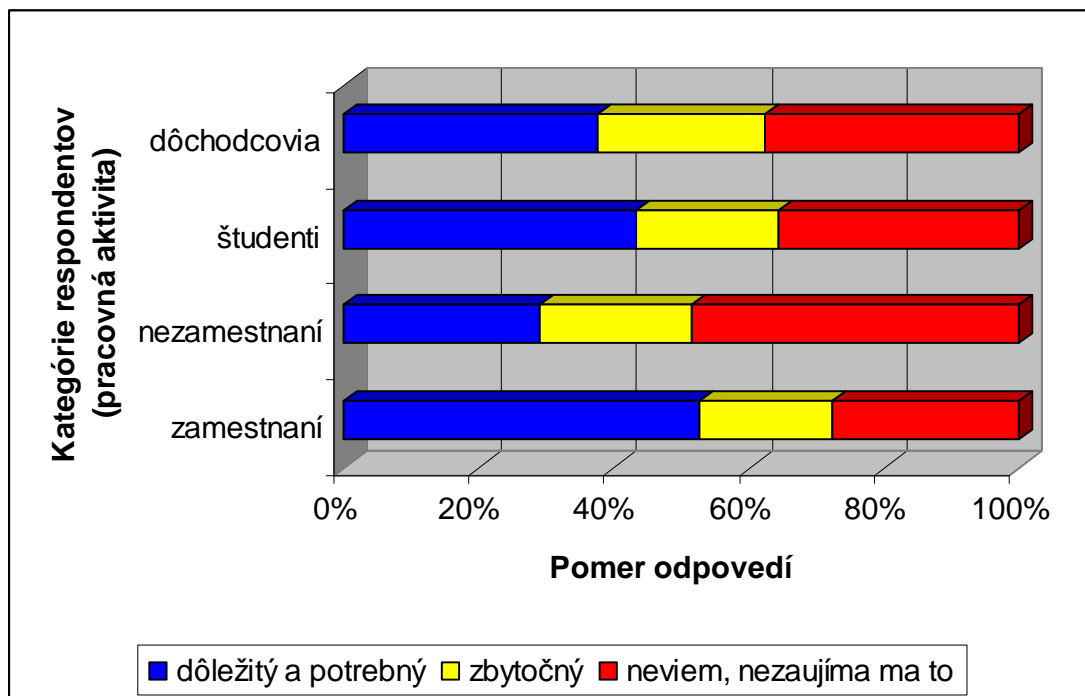
Tretia otázka sa týkala postoja respondentov k presunu kompetencií na VÚC. Oslovení respondenti si opäť mohli vybrať jednu z troch možností – presun kompetencií na VÚC považujem za:

- dôležitý a potrebný;
- zbytočný;
- neviem sa k tomu vyjadriť, lebo ma to nezaujíma.

Štatisticky významné diferencie (zistované χ^2) boli pri tejto otázke zaznamenané z hľadiska veku ($\chi^2 = 39,70$; $p = 0,0000$) a zamestnania ($\chi^2 = 14,38$; $p = 0,0039$) respondentov.

Vzhľadom na diferencie podľa veku (graf č. 5), najväčšiu podporu presunu kompetencií na orgány VÚC deklarovali respondenti vo veku 36 – 45 rokov (takmer 60 % z nich považuje takýto presun za dôležitý a potrebný). Najkritickejšie sa k otázke presunu kompetencií na orgány VÚC postavili respondenti patriaci do vekovej kategórie 56 – 65 rokov, pričom takmer jedna štvrtina z nich považuje tento presun za zbytočný. Najmenší záujem o túto otázku a najmenšiu schopnosť vyjadriť sa k nej uviedli najstarší respondenti. Takmer 40 % z nich táto otázka nezaujíma.

Graf č. 6: Postoje respondentov k presunu kompetencií z orgánov miestnej štátnej správy na VÚC z hľadiska ich zamestnania.

Z hľadiska zamestnania respondentov (graf č. 6), za dôležitý a potrebný považujú presun kompetencií na orgány VÚC najmä zamestnaní (približne polovica z nich). Viac než polovicu nezamestnaných respondentov táto otázka nezaujíma. Najväčší podiel tých, ktorí považujú presun kompetencií na orgány VÚC za zbytočný, je medzi respondentmi-dôchodcami (približne jedna štvrtina z nich uviedla, že takýto presun je zbytočný).

V celkovom vyjadrení považuje presun kompetencií na orgány VÚC za dôležitý a potrebný 46,8 % občanov, za zbytočný takýto presun považuje 21,1 % občanov a nezaujíma o túto problematiku uvádza 32,1 % občanov. Ak uvádzané výsledky porovnáme s rokom 2005⁵, potom je zrejmé, že kým u starších občanov došlo k nárastu podielu tých, ktorí považujú presun kompetencií na orgány VÚC za dôležitý a potrebný (analogicky možno tento trend zaznamenať napríklad aj u dôchodcov), potom u mladších občanov došlo k nárastu podielu tých, ktorí považujú takýto presun za zbytočný.

Doterajšie fungovanie regionálnej úrovne územnej samosprávy v SR

Respondenti mali v rámci tejto časti postupne zodpovedať sedem otázok s dvoma možnosťami (áno / nie), pričom jednotlivé otázky smerovali vždy k ich vedomostiam (graf č. 7).

Schopnosť zodpovedania týchto otázok zo strany respondentov bola podpriemerná (39,5 %). Naopak, neschopnosť zodpovedať túto sadu otázok vyjadrilo v priemere až 60,5 % oslovených respondentov. Ak sa porovnajú výsledky výskumu ktorý bol realizovaný v roku 2005 s aktuálnymi výsledkami, potom možno konštatovať, že u občanov došlo iba k minimálnemu nárastu pocitu informovanosti⁶ (pri troch otázkach – a to pri otázke týkajúcej sa uvedenia piatich kompetencií VÚC, otázke týkajúcej sa mena predsedu ich VÚC a otázke týkajúcej sa uvedenia názvov a sídel VÚC – došlo v porovnaní s rokom 2005 k miernemu poklesu pocitu informovanosti), čo ale pri zohľadnení istých štatistických zákonitostí znamená, že miera informovanosti stagnuje a nestúpa priamoúmerne s plynúcim časom.

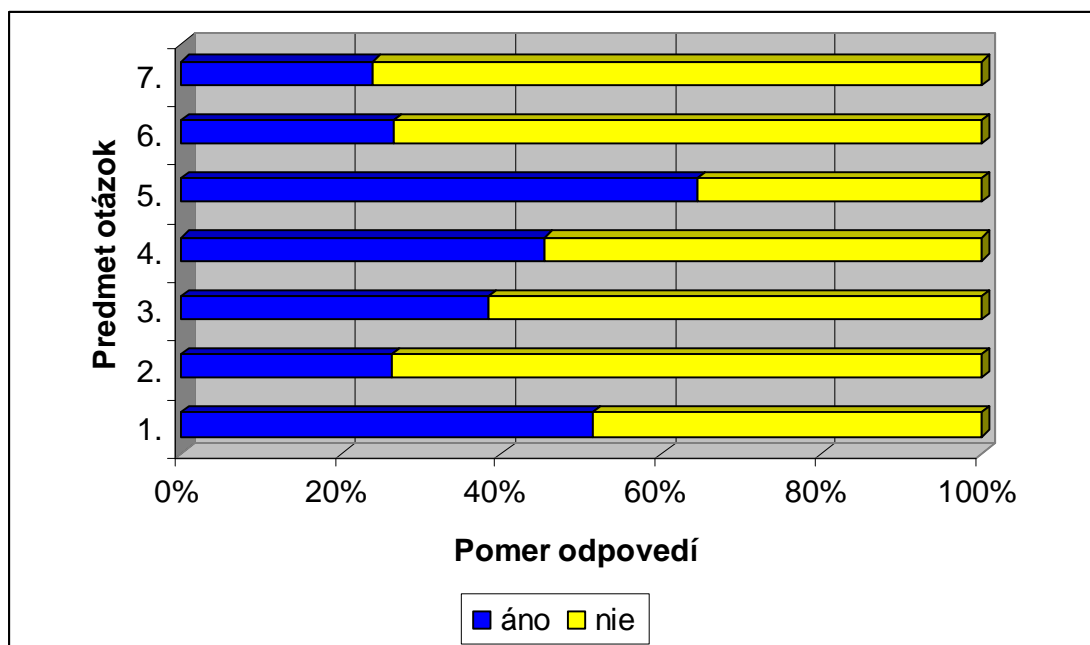
Iba v prípade dvoch z tejto sady otázok vyjadrila viac ako polovica respondentov schopnosť zodpovedať danú otázku – až 64,5 % respondentov vyjadrilo schopnosť zodpovedať otázku: „Viete uviesť meno predsedu VÚC (2002 – 2005), v ktorom máte trvalý

⁵ Porovnaj Klimovský (2007).

⁶ Porovnaj Klimovský (2007).

pobyt?“ a 51,5 % respondentov uviedlo schopnosť zodpovedať otázku: „Viete uviesť názvy a sídla (mestá) VÚC na Slovensku?“. Na opačnom póle stojí otázka: „Viete uviesť aspoň päť aktivít, ktoré realizovali orgány VÚC (2002 – 2005), v ktorom máte trvalý pobyt?“, pri ktorej vyjadrilo schopnosť zodpovedať ju len 23,8 % oslovených, teda menej než jedna štvrtina všetkých respondentov.

Graf č. 7: Postoje respondentov k schopnosti zodpovedať otázky týkajúce sa problematiky regionálnej územnej samosprávy na Slovensku.

1. Viete uviesť názvy a sídla (mestá) VÚC na Slovensku?
2. Viete vymenovať aspoň základné orgány, ktoré pôsobia na úrovni VÚC a uviesť spôsob ich vytvárania, ako aj systém ich vzájomných vzťahov?
3. Viete vymenovať aspoň päť kompetencií VÚC?
4. Viete uviesť, akým spôsobom sú financované orgány VÚC a ich aktivity?
5. Viete uviesť meno predsedu VÚC (2002 – 2005), v ktorom máte trvalý pobyt?
6. Viete uviesť mená aspoň piatich poslancov zastupiteľstva VÚC (2002 – 2005), v ktorom máte trvalý pobyt?
7. Viete uviesť aspoň päť aktivít, ktoré realizovali orgány VÚC (2002 – 2005), v ktorom máte trvalý pobyt?

Pri ďalších dvoch otázkach vyjadrila schopnosť zodpovedať ich približne štvrtina respondentov. Konkrétne išlo o otázky: „Viete vymenovať aspoň základné orgány, ktoré pôsobia na úrovni VÚC a uviesť spôsob ich vytvárania, ako aj systém ich vzájomných vzťahov?“ (26,3 %) a „Viete uviesť mená aspoň piatich poslancov zastupiteľstva VÚC (2002

– 2005), v ktorom máte trvalý pobyt?“ (26,6 %). 38,4 % respondentov vyjadrilo schopnosť zodpovedať otázku: „Viete vymenovať aspoň päť kompetencií VÚC?“ a 45,4 % respondentov takúto schopnosť vyjadrilo vo vzťahu k otázke: „Viete uviesť, akým spôsobom sú financované orgány VÚC a ich aktivity?“.

Diskusia

Prezentované výsledky naznačujú viaceré závažné skutočnosti. Tou najzávažnejšou sa pri tom javí to, že VÚC nevyužili svoje kapacity v priebehu plynutia druhého funkčného obdobia ich orgánov (a tým vlastne i v priebehu druhej štvorice rokov ich existencie) na to, aby zvýšili povedomie obyvateľov o ich postavení, úlohách a pôsobení.

Došlo síce k nárastu akceptácie ich existencie (a to aj vzhľadom na ich existujúcu štruktúru) i medzi tou časťou obyvateľov, ktorí im v roku 2005 nedôverovali, prípadne ich považovali za zbytočné⁷, no v kontexte iba priemernej informovanosti o ich postavení a pôsobení je otázne, nakoľko sa na tomto výsledku podieľajú aktivity VÚC, respektíve ich reprezentantov a nakoľko ide o zmenu postoja pod vplyvom iných, exogénnych faktorov (napríklad vplyvu vývoja celkovej spoločensko-politickej situácie, vplyvu európskych inštitúcií a nimi realizovaných aktivít a podobne).

Vzhľadom na uvedené bude nesporne zaujímavé sledovať mieru informovanosti aj v ďalšom období, pretože ako ukazujú niektoré zahraničné skúsenosti, akceptácia nových politicko-administratívnych jednotiek a oboznámenie sa s ich postavením a pôsobením môže trvať aj viac než desať rokov.

Použitá literatúra

Gyárfášová, O.; Velšic, M. (2006): *Sociologické kontexty regionálnych volieb*. In: Mesežnikov, G. (ed.): *Regionálne voľby 2005. Súvislosti a výsledky*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 57 – 80.

⁷ Porovnaj Gyárfášová a Velšic (2006).

- Klimovský, D. (2006): *Regionálna samospráva v rokoch 2002 – 2005: Skúsenosti a súvislosti v politickej reflexii*. In: Mesežnikov, G. (ed.): *Regionálne voľby 2005. Súvislosti a výsledky*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 29 – 56.
- Klimovský, D. (2007): *Pôsobenie organizačných jednotiek regionálnej úrovne územnej samosprávy v podmienkach SR v občianskej reflexii*. In: Slovenská politologická revue, roč. 7, č. 1 – 2, s. 58 – 70.
- Kling, J.; Nižňanský, V. (2001): *Verejná správa*. In: Kollár, M.; Mesežnikov, G. (eds.): *Slovensko 2001: Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 199 – 221.
- Kling, J.; Nižňanský, V. (2002): *Verejná správa*. In: Kollár, M.; Mesežnikov, G. (eds.): *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti I*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 249 - 269.
- Nižňanský, V. (ed.) (2005): *Decentralizácia na Slovensku. Bilancia nekonečného príbehu (1995 – 2005)*. Bratislava: Úrad vlády SR.